

S'invoca joglaria

Xavier Baró

Pròleg de Jordi Martí Fabra

f

FONOLL

Juneda, 2025

Aquest llibre s'ha imprès amb paper ecològic procedent de boscos i plantacions certificades amb els estàndards FSC® (Forest Stewardship Council®)

1a edició: setembre de 2025

© del text: Xavier Baró Simó

© del pròleg: Jordi Martí Fabra

© de la il·lustració: Olga Txoria

© de les característiques d'aquesta edició: Editorial Fonoll

Disseny de la coberta: Arnau Torrente Capdevila

Disseny interior: joanteixido.net

Maquetació: Olga Gort Esteve

Assessorament lingüístic: Núria Garcia Caldés

Impremta: Open Print SL

Editat per:

Editorial Fonoll, SL

Espai Lo Cub · C. Major, 13 2n · 25430 Juneda

www.editorialfonoll.cat

Dipòsit legal: L 90-2025

ISBN: 978-84-10220-38-6

Advertiment legal:

Està rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic.

Amb el suport de:

Índex

9 El mapa del tesor, per Jordi Martí Fabra

S'invoca joglaria

13 I. La cançó als llavis

15 II. L'olla de la Maga

17 III. Un escenari

23 IV. La guitarra en bandolera

31 V. La pedra

37 VI. Entrau, joves!

43 VII. Arriba el músic ambulant

47 VIII. Matinen els artesans

55 IX. Poema anònim

59 X. Porteu-me aquella muntanya

69 XI. Trobador s'ofereix

73 XII. Selene em devia mirar

77 XIII. El riu que duu la foguera

87 XIV. Deixa'm les ulleres de sol

- 91 XV. Quina cançó cantarem que tots la sapiguem?**
- 99 XVI. Mapa de la nit (Poema romàntic)**
- 101 XVII. Cantarem per nosaltres i pels estels
 que hi ha entre les branques**
- 109 XVIII. A les branques d'un til·ler**
- 117 XIX. Un instant d'infinít**
- 135 XX. La casa que jo vull**
- 147 XXI. La màgica olivera**
- 163 XXII. Les flors de l'estany**
- 173 XXIII. Que vagi on no glaça el gebre**
- 179 XXIV. Qui llençarà uns cèntims
 a aquest joglar?**
- 185 XXV. Bars i antics campanars**
- 195 XXVI. S'invoca Joglaria**
- 199 Epíleg. La rosada l'han collida els pastors**

S'invoca joglaria

Il·lustració d'Olga Txoria

El mapa del tresor

A Xavier Baró no li agrada conduir amb mapes ni seguir rutes obligatòries. Però crec, amic lector, que pots entomar les pàgines següents com si fossin un mapa. Un mapa, dibuixat a mà i pintat amb colors vius, que ensenya i explica el món de les seves cançons. Elles són el tresor i les protagonistes principals d'aquest llibre d'aventures. Són cançons que formen part de la cançó popular primitiva, la melodia humana que segueix bategant arreu del nostre planeta, per canals discrets, fins i tot robustos, per tothom que la vulgui escoltar, aportant una mica de caliu enfront de tanta pantalla i tanta «intel·ligència artificial» (entre moltes cometes).

Em sembla que aquest llibre es pot llegir com qui llegeix Stevenson, però també com qui llegeix Montaigne. Perquè, com els grans dietaris de la literatura del jo, amaga sota una aparença fragmentària, antipomposa i vagarívola un pensament despullat, pausat i profund al voltant de l'art i l'ofici joglaresc. Amb una actitud independent i compromesa. Amb una manera de dir i cantar les coses que somia i alhora toca de peus a terra.

Hi ha aquí un brou saborós, un brou que fa xup-xup des dels fons dels segles amb rabiosa actualitat. Una definició cuinada a foc lent d'una ètica i una estètica. Una pregunta sobrevola tot aquest llibre, i tota l'obra de Xavier Baró: com sona la vella cançó? Ningú no ho

pot saber del cert, aquesta és la seva gràcia, però el que està clar és que la vella cançó no té ni principi ni final, és com els contes i els mites narrats a la llar de foc, molt abans que la mercantilització i el dring intentessin engabiar l'art i la poesia. La vella cançó és cosa de bards i romancers, no té tempo però sí ritme i expressió infinits. Ho saben joglars de terres llunyanes, com Atahualpa i Bob Dylan, i també els nostres trobadors aprovençalats, que podem sentir presents, tocant-nos i sacsejant-nos, gràcies a persones com Xavier Baró. En això, el seu cant s'agermana amb el d'Enric Casasses.

Aquest llibre invocació és també un exercici de crítica musical, una demostració que les bones vibracions poden amagar-se de la mateixa manera en una simfonia romàntica que en una cúmbia villera, igualment en una melodia surfera dels Beach Boys com en un cant sufi. És aquest llibre una carta d'amor als discos, un dels objectes que més intensament ha lligat, al segle xx, espiritualitat i matèria. I és també una reivindicació encesa de l'extrema dignitat de les cançons tradicionals, patrimoni de la gent humil i treballadora, la que camina pel cantó més dur i castigat de la història. En aquest sentit, el cant de Xavier Baró s'agermana amb el del romancer Jaume Arnella.

Aquí trobareu, deia, molta crítica musical, però poques teories abstractes. Més aviat, exemples pràctics i conclusions extretes d'una infantesa viscuda en un lloc i un temps en què encara hi havia un àmbit per a la música indòmitament popular, i en què la cançó comercial d'èxit massiu encara era artesanal i genuïna. Després ens ha anat aixafant a tots un capitalisme voraç, que no entén que l'art és sempre fugisser i mai quantificable. Davant d'aquest panorama més aviat cru, els capítols que segueixen poden llegir-se com un petit i ferm acte de resistència íntima: el valor de la bona literatura i de les bones cançons, com el dels poms de flors que es regalen de tot cor, és infinit i extrem. Elèctric, com el llamp del quadre de Giorgione.

Com la Mequinensa de Moncada, l'Almacelles de Xavier Baró emergeix en aquestes pàgines talment un indret fronterer i marginal que també pot ser el centre del món, perquè tots els llocs són el centre del món per a algú, i tots poden ser escenari de meravelles quan es miren amb ulls propis. A més dels paisans i el paisatge d'Almacelles, veureu desfil·lar per aquí les mogudes madrilenyes dels vuitanta; el Rif africà i insolat; una revelació decisiva a Vigo, ciutat que ben bé podria ser l'Amsterdam de Jacques Brel; els camps europeus espi·golats per negres corbs i descrits pel geni adolescent de Rimbaud; i una Eivissa, prehippy i prediscotequera, on l'autor encara va tenir la sort d'escoltar com vibrava en llibertat, en la veu d'una dona, el primitiu cant redoblat. Són tots aquests espais per on transcorren vivències i anècdotes, però també indrets on sorgeixen pensaments sobre temes de pes. Els mateixos temes que omplen el sarró cançon·ner de Xavier Baró: la memòria històrica (observeu com en les seves cançons la geografia és concreta i alhora simbòlica, i els episodis narrats i evocats són alhora reals i poètics, èpics i lírics), i l'amor de les fades, i l'exemple del pare, i la mort de la mare, i la solitud.

En definitiva: estic disposat a declarar davant d'un jutge del sistema que aquest llibre conté tones d'alè poètic, abocades a la prosa i a la memòria. Tones d'alè poètic abocades a la vida. Inspireu-les amb calma, perquè aquest és un mapa diferent de la resta. Aquest és un mapa per perdre's i retrobar-se, lluny del camí ral.

Jordi Martí Fabra
Barcelona, estiu de 2025

I. La cançó als llavis

Però, hi ha segle passat, en la música?

GIACOMO LAURI-VOLPI

L'alba i el crepuscle cantaven la cançó de la quietud com cada dia quan una melodia que duia unes paraules va despertar-me del son dels infants. Jo tenia tres o quatre anys. Era una cançó tradicional, *El caçador i la pastora*, que sortia de la veu de la meua àvia materna, Pepeta Arnó Vidal, nascuda el 1889, mentre jo estava assegut a la trona i ella em donava el dinar. Va ser la primera emoció que em va fer ser conscient d'estar viu en aquesta terra, i provenia del món espiritual: em va despertar els sentiments. Una melodia, unes paraules, una veu: una cançó. És el primer record que tinc.

Recordo també el petit plat de ceràmica amb què menjava, de color marró, amb un gos pintat al fons. Avui encara veig el plat, el gos, la cara de l'àvia, la porta de la galeria amb els porticons oberts, per on entrava la llum del dia i des d'on veia la serra de l'Olivar, l'ermita i unes oliveres que semblaven genets galopant. Veig, també, els dos plats de ceràmica catalana decorats amb sanefes de color blau i penjats a la paret. I sento l'estremiment de goig i joia que em recorria per dins, fent-me vibrar l'esperit cada cop que l'àvia em cantava la cançó.

D'on venia aquell poder capaç de vèncer la carn? Era la veu dolça i alhora aspra de l'àvia, una veu de les d'abans, que venia dels temps més profunds, potser un eco de l'eternitat? Aquelles veus i maneres

de cantar ja desaparegudes, que el contundent, conqueridor i unificador poder de la indústria discogràfica va enviar al racó de la memòria. Aquelles veus que cantaven mentre treballaven, per pur plaer, jo encara les vaig escoltar pels carrers i les llars del meu poble i a casa. Eren veus que duïen el testimoni de la cançó original impresa, com la carn a l'os, que flotava sobrevivint als segles, gairebé immutable, formant part de l'aire, la terra, la vida, la memòria. Venia de l'eternitat i hi retornava en un cicle sense fi, sense temps, formant part del present, un present contemplat a vista d'ocell que abasta el passat i albira el futur. Una veu que, quan callava, deixava el cant dins la memòria, des d'on, en altres veus, es reencarna en una cançó nova que passa a formar part del doll de la font eternal de les cançons.

La versió que la meva àvia feia d'aquella cançó anònima era única i continua sent la més bonica que he sentit mai. Molts anys després, vaig intentar reproduir aquell goig i aquell sentiment en el disc *La màgica olivera*, endinsant-me dins la memòria que emanava de la seva veu per retrobar la bellesa de la cançó primitiva.

II. L'olla de la Maga

Estira el dedo y toca el cielo,
yo te auparé.

VENENO, *El pueblo guapeao*

D'on venen, les melodies? Com és que existeixen? Per què ens commouen? No venen pas de les reaccions químiques del cervell. No, no és res mecànic ni químic; és quelcom màgic i espiritual que no ha pogut ser explicat. És el que hi ha més enllà de la psique: l'alquímia de la música.

Melodia, poesia i dansa, tal fou en un principi el cant poètic que ens posava de cara a les portes del Gran Misteri i de la Bellesa. D'on ens arriba aquest cant, ningú ho ha descobert. Alguns pintors, intrigats per saber-ne la resposta, com que no els feia el pes el somni de la raó que, segons Goya, engendra monstres, van mirar per la finestra de la fantasia i la imaginació, i hi van trobar la percepció reflectida per la intuïció, i van veure àngels i altres éssers eteris que viuen en boscos, muntanyes, mars i rius cantant, tocant l'arpa, el llaüt, la flauta... cantant, en soledat o en companyia, aliens al món dels mortals.

Baixo al carrer i em deixo marejar pel batibull de sons, xerroteigs de supermercat que pretenen ser cançons, veus sense cant, esperant sentir una tonada emergent de la foscor de tanta estridència amelòdica sobrevolant, diàfana i bonica, com la primera llum del matí, l'aire que respirem. Però, ai! Avui, al segle XXI, els aventurers sònics,

creadors cegats pels astres nocturns i els diürns, no hi són, al pensament quotidià. La singularitat i la flor rara han estat substituïdes per l'homogeneïtat d'un únic rostre, d'un pensament lineal que no té ni dia ni nit. Ai! Viatjar sense mapa, sense saber què hi ha més enllà de l'autovia estatal, descobrir indicis d'un nou món i anar-lo a buscar no forma part d'aquest dia a dia ensopit que no vol recordar com era la vida fora de la torre de control.

En aquest carrer del segle XXI, la incertesa, l'aventura i la melodia trasmudada, eco de la primera, que dansa al ritme del tambor que retrona pel laberint de l'alegria, la tristesa i el misteri, no hi viuen.

III. Un escenari

Si els ulls refusen la visió
de cara a cara,
alguna cosa es tanca.

QUICO PI DE LA SERRA, «Siluetes d'ombra»

Jo vivia a Almacelles, a la «casa del senyor», un edifici de dues plantes del segle XVIII, edificat per a Melcior de Guàrdia, amo i senyor de la nova vila, construïda en uns terrenys comprats al rei Carles III per iniciar-ne el repoblament un cop acabada la Guerra de Successió, i que el seu descendent, el baró d'Esponellà, va vendre al meu avi que era l'administrador dels seus terrenys al poble d'Almacelles.

A la planta baixa hi havia la pista de ball, descoberta, que quedava a sota de la terrassa d'on jo vivia, a la primera planta. En aquella pista, des que començava el bon temps fins la tardor, hi feien ball tots els diumenges a la tarda i les nits de revetlles. I, en aquella terrassa, quan tenia sis o set anys, m'asseia a terra amb els peus penjant a través de la barana de ferro forjat per escoltar les orquestres i veure ballar les parelles. M'agradava. La pista, amb les llotges a l'esquerra, tenia el terra de ciment; el sostre eren el cel, la lluna, les estrelles, unes senzilles tires de paper i unes quantes bombetes de colors que feien molt poca llum. A l'extrem, al meu davant, hi havia l'escenari, no gaire gran i fet d'obra i amb cobert on, ben ajuntats, els músics de les orquestres —unes formacions no gaire nombroses— s'instal·laven per tocar. Ritmes llatins, boleros, tangos, pasdobles, ranxeres, cançons italianes, algun *rock-and-roll*, omplien

l'aire del bon temps. Les parelles ballaven sense parar i jo escoltava i m'ho mirava.

Una nit de revetlla estiuenca, després de sopar, vaig anar a ocupar el meu lloc a la talaia màgica. La pista estava en penombra, il·luminada per les humils bombetes de colors, i l'orquestra va començar a tocar. La música vibrava i em feia vibrar; tot era nou i fascinant per mi. Atent, escoltava i observava les parelles com ballaven; els qui no, com caçadors solitaris asseguts al voltant de les taules de marbre, als *palcos*, bevien, fumaven i parlaven esperant l'oportunitat.

A la segona cançó va sortir una cantant i tot es va transformar. Ja no era una joveneta, duia moltes revetlles a l'equipatge. Portava un vestit llarg de color roig que brillava, cenyit, amb un tall al costat. Va començar a cantar amb una veu de vellut, sensual. Al moment, tothom va deixar de parlar. Només se sentia l'orquestra i la veu de la cantant. Per primera vegada vaig contemplar i sentir la màgia de l'espectacle; com una presència —una veu— pot trasmutar l'ara i obrir, per unes hores, una finestra fins aleshores amagada per la foscor de l'ensopida realitat, on no hi ha garlandes ni bombetes de colors. Aquella cantant era una missatgera i hereva de la màgia del ritual de l'escenari que viatja, eternament, pel temps, perpetuant l'enigmàtic poder de la música que pot salvar-nos del no-res.

Els misteris de la veu humana. El cantant es concentra en el so per harmonitzar-s'hi; llavors canta, modula cada paraula, l'expressa amb inflexions tot dominant la laringe i la respiració. El cant, ingràvid com el cos d'un àngel, sense forma, es transforma en energia espiritual que s'irradia des de l'aparell fonètic a les altures i, com la brisa, és a tot arreu. Quan arriba a l'oïdor, sembla una rufagada del vent de l'eternitat que retorna el món a l'antic estat de l'harmonia.

És misteriosa, la veu. Si s'observa bé, en cada veu es pot sentir la coherència i la incoherència del cantor. Quan el cantant sap per què canta, la veu commou. És estranya, la veu. A diferència dels instruments, el cantant té una imatge de la seva veu que canvia quan l'escolta des de fora, enregistrada mecànicament. La primera vegada el confon; la que sent a través d'un altaveu no és la mateixa que sentia en el seu interior. Si, fins aleshores, cada vegada que cantava li semblava escoltar l'eco de la bellesa, ara li sembla la veu d'algú altre, una mica deslluïda per la realitat sense màgia. Són dues veus diferents. Ell s'estima més la que és fora de l'artifici mecànic. Potser per això, Sergiu Celibidache, un dels directors d'orquestra més prestigiosos del segle xx, es va negar sempre a permetre que els seus concerts fossin gravats i comercialitzats; deia que cap gravació pot captar ni transmetre els matisos de la interpretació en directe. Potser hi ha alguna relació amb la creença que les fotografies roben l'ànima que sostenen diverses cultures de fora de la nostra civilització. O amb les religions jueva i musulmana, que rebutgen la reproducció de la imatge divina. El mirall juga amb nosaltres.

Per mi, el zenit de la creació tecnològica són la cinta gravadora magnètica, el micròfon i la guitarra elèctrica. No estaven tan lluny dels invents artesanals que l'enginy humà havia anat acumulant —el rellotge, la fotografia, les lents d'augment, l'ampolla de vidre, els perfums, la fermentació del raïm, el piano, l'orgue, el saxofon— basant-se en l'observació de les lleis físiques de la natura.

L'any 1997 jo no sabia res ni d'ordinadors ni de telèfons mòbils, però tenia un amic que ja dissenyava amb ordinador. M'ensenyava els seus treballs, com manipulava imatges, formes i colors des del programa informàtic. La veritat és que no m'impressionava gaire. Veure'l davant la pantalla quan, fins aleshores, havia anat a casa seva i parlàvem asseguts vora la taula de dibuix tota plena de papers, esborranys, retoladors, pots de pintura, pinzells, llapis, ho trobava estrany, com si hagués traït aquell ofici mil·lenari. El meu amic em deia que no

canviava res, només l'eina. Jo no n'estava tan segur. En aquell estudi de dibuixant i il·lustrador vaig sentir l'olor del futur i de la sala del museu on tancarien els romàntics. Però a mi no. No me n'aniria a viure a una cova, al Tibet. Seguiria per on el corrent em portés, deixant anar una llagrimeta per l'antic artesà que tancava el taller, i prou.

Era a casa. Tenia la guitarra a prop de la taula del meu estudi, l'enginy de fusta i cordes d'acer construït en algun taller per un hereu dels antics alquimistes. Vaig seure vora el finestral, un matí de tardor. Damunt la barana de la terrassa s'hi havia posat un pardal. Vaig obrir la llibreta on escrivia les cançons que anava component, vaig agafar la guitarra, vaig posar un acord de la menor, i en un compàs de 6/8 vaig compondre «A l'autopista de la informació». No sabia gaire bé com expressar amb paraules el món de la tecnologia informàtica que s'atansava amb molta rapidesa, ni en coneixia el llenguatge, però en visualitzava el poder. En la meva imaginació primària, sospitava de tot i hi veia interessos amagats, polítics i econòmics per controlar cadascun dels nostres passos. Potser el meu pensament era reaccionari? Vaig fiar-me de la meva visió profètica de llarga distància seguint endavant amb la cançó fins que la vaig acabar.

No és un Estat Major clandestí,
sinó de la nova era, el cim.
Immune a les classes populars,
benestar a canvi d'esclaus.
Si volíem el món,
i el volíem ja,
ara és, per fi,
a les seves mans.

Mentre componia, pensava en la cançó dels Doors, «When the music is over», segurament perquè em semblava que el món que

havia conegut fins aquell moment començava a desaparèixer, i les paraules de Jim Morrison —«volem el món i el volem ara!»— eren clarament reflex del pensament d'una època que hi va haver una innocent proclama revolucionària que rebutjava les cadenes de l'economia universal plantant-se davant el progrés tecnològic, somiant el somni infantil i utòpic del retorn a la natura. Ara, aquelles paraules em ressonaven al cervell, que sabia perfectament que, el món, no ens el donarien. Jo no el demanava, tampoc, ni m'havia passat per la imaginació fer-ho, però vaig voler que la cançó, amb les seves paraules que feien cara de pocs amics, quedés impresa i sortís a recórrer el món, potser es trobaria alguna germana i algú que l'escoltaria. La vaig posar al disc *La cançó de l'udol*, i allí s'està, tranquil·la.

N'hi ha que diuen que el progrés tecnològic pertany a un pla diabòlic per esclavitzar i dominar i conduir-nos a l'infern, en fila índia. Valle-Inclán deia que Satanàs és l'estèril que gira eternament amb l'ànsia de fer desaparèixer l'abans i el després. El pensament zen i el budista i, d'alguna manera, el cristianisme —quan Jesús diu als seus deixebles que, quan vagin pel món ensenyant i curant els malalts, no portin res, ni equipatge ni diners, ni demanin res a canvi— també afirmen quelcom semblant. A mi, ara, amb la guitarra a les mans, em sembla que el pensament zen i el cristià rebutgen els interessos particulars de multinacionals, empresaris, burocràcia, institucions cobdicioses, desestabilitzadores i destructives. Més endavant tornaré sobre aquesta qüestió de praderies i coves.

Dona cantant de nom desconegut que aquella nit vas fer bell el Temps, teu és l'escenari fet de somnis on els déus estan de festa i tu ets pastora i princesa.

Aquesta primera edició de *S'invoca joglaria*,
de Xavier Baró, s'ha acabat d'imprimir a Badalona,
el 10 de setembre de 2025

